

İ'tizâr ve İsti'tâf Şiiri –Cahiliye ve İslâmî Dönem*

- An Oerview Of İ'tizâr And İsti'tâf Poems –Pre-Islamic And Islamicate Periods –

Ramazan Meşe**

Atıf/Citation: Meşe, Ramazan. "İ'tizâr ve İsti'tâf Şiiri –Cahiliye Ve İslâmî Dönem-/ An Oerview Of İ'tizâr And İsti'tâf Poems –Pre-Islamic And Islamicate Periods-". *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi / Journal of Mesned Divinity Researches*, (Bahar 2019-1): 195-215.

Özet:

Duygu ve düşünceleri şiirle ifade etme bakımından Arapça mükemmel bir dildir. Bünyesinde topladığı onlarca kelime ile büyük bir ifade gücüne sahiptir. Arap şiirinin sahip olduğu tema zenginliği de buna ilave edildiğinde Arapların şiirde bu derece başarılı olmalarının sebebi ortaya çıkar. İ'tizâr ve isti'tâf teması da bu zengin edebiyatın bir parçasını oluşturmuştur. Bir hükümdar, emir ya da toplumda ileri gelen birisi hakkında söylemiş olduğu hicivden veyahut siyasî ayaklanma ve benzeri nedenlerden dolayı suç işleyip hapse düşen veya sürgün edilen pek çok şair, kendini affettirmek için duyduğu pişmanlığı ve nedameti dile getiren i'tizâr ve isti'tâf şiiri yazmıştır. Arap edebiyatı tarihinin her döneminde i'tizâr ve isti'tâf şiirinin örnekleri ile karşılaşmak mümkündür.

Bu çalışmada klasik Arap şiirinin en eski konularından birisi olan i'tizâr ve isti'tâf şiiri ele alınmıştır. İ'tizâr ve isti'tâf şiirleri hakkında genel bir bilgi verildikten sonra Cahiliye ve İslâmî Dönemde i'tizâr ve isti'tâf şiiri kaleme alan şairlerin şiirleri ile bu şiiri söylemelerine sebep olan olaylar aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arapça, Şiir, Cahiliye, İslâmî, İ'tizâr, İsti'tâf.

Abstract:

Arabic language is a perfect medium for expressing thoughts and feelings. It has a powerful articulation with lots of words included in it. Arabs' success in poetry can be understood looking at both this and its richness in themes. Theme of i'tizâr and isti'tâf constitutes a part of this immense literature. Many poets whom are imprisoned or exiled due to their satiric poems against a ruler or a notable person, or a political uprising and so on, wrote i'tizâr and isti'tâf poems to express their regret in order to be forgiven. It is possible to see examples of i'tizâr and isti'tâf poems in each period of the history of the Arab literature.

* Bu çalışma "Endülüs Arap Şiirinde İ'tizâr ve İsti'tâf" isimli Doktora tezinden derlenmiştir.

** Dr. Arş. Gör., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, ramazanmeşe@nevsehir.edu.tr, ORCID 0000-0001-8524-7923.

In this study i'tizâr and isti'tâf poems are examined as ancient themes of the classical Arab poetry. After introducing i'tizâr and isti'tâf poems with a general introduction, poems of poets who authored such poems during the pre-Islamic jahiliyyah period and also Islamicate period and the incidents that caused them to write those poems are given.

Key Words: Arabic language, Poem, Jahiliyyah (Age of Ignorance), Islamicate, İ'tizâr, İsti'tâf.

1. GİRİŞ

İ'tizâr kelimesi, (عَدَرَ) a-ze-re sülâsî fiilinin ifti'âl babından mastarıdır. (عَدَرَ) kelimesi sözlüklerde, *ma' zûr görmek, özrünü kabul etmek* gibi anlamlara gelir.¹ (عَدَرَ فَلَانٌ) denilince bir kişinin hatalarının ve günahlarının arttığı kastedilir.² (إِعْتَدَارَ) i'tizâr kelimesi ise; *özür dilemek*,³ *mazeretinin kabulünü bahane olarak ileri sürmek* gibi anlamları ifade eder. Mesela; (اِعْتَدَرَ الرَّجُلُ فَاغْتَدَرْتَهُ) “Adam özür dilemiş ben de özrünü kabul ettim” gibi.⁴ Ancak bunun dışında (اِعْتَدَرَ) kelimesinin *silme* (اِعْتَدَرَ الرَّسْمَ) “resim silindi”, *şikâyet etmek* (اِعْتَدَرَ مِنْهُ) “Onu şikâyet etti”,⁵ *kesilmek* (اِعْتَدَرَتْ الْمِيَاهُ) “sular kesildi”, gibi anlamlarda kullanıldığı da görülür.⁶ Ayrıca bu kelime farklı türevleriyle Kur'ân'da da kullanılır.⁷ Bunlardan Arâf sûresi 164. ayette (مَعْدِرَةٌ) “mazeret” anlamında şu şekilde kullanılmıştır: (قَالُوا مَعْدِرَةٌ إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَلَعَلَّهُمْ يَسْتَوُونَ) “Dediler ki, ‘Rabbimize bir mazeret uydurmak için, bir de sakınırlar diye (öğüt veriyoruz).’ Bir başka kullanım şekli Tevbe sûresi 90. ayette (الْمُعَدِّرُونَ) türeviyle, “mazeret beyan etme” manasında şu şekilde kullanılmıştır: (وَجَاءَ الْمُعَذِّرُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ) “Bedevilerden mazeret uyduranlar kendilerine izin verilmesi için geldiler.” Öte yandan aynı sûrenin 94. ayetinde (يَعْتَذِرُونَ) türeviyle, *özür dileme, özür beyan edenler* anlamında şu şekilde kullanılmıştır: (يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ)

¹ Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî, Kitâbu'l-'ayn, thk. Mehdi el-Mahzûmî ve İbrâhîm es-Samerrâî, (Lübnan: Dâru ve Mektebetü'l-Hilâl, ts.), 2:92; Muhammed b. Mukerrem Cemâluddîn İbn Manzûr, Lisânu'l-'Arab, nşr. Dâru Sâdir, (Beyrût: 1993), 4:545.

² Muhammed b. Ya'kûb el-Fîrûzâbâdî, el-Kâmûsu'l-muhît, thk. Muhammed İskenderânî, (Beyrût: Dâru't-Türâsî'l-'Arabî, 2011), 467.

³ Ahmet b. Fâris b. Zekerîyya Ebü'l-Hüseyn er-Râzî, Mu'cemu mekâyisi'l-lüğa, thk. 'Abdusselâm Muhammed Harûn, (b.y.: Dâru'l-Fikr, 1979), 4:254; Muhammed b. 'Abdurrezzâk el-Hüseynî Ebü'l-Feyd ez-Zebîdî, Tâcu'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs, thk. 'Alî Hilâlî, (Kuveyt: Matba'âtü Hukûmeti'l-Kuveyt, 2003), 12:541.

⁴ Muhammed b. Ümrân el-'Abdî el-Rekkâm, el-'Afvu ve'l-i'tizâr, thk. 'Abdulkuddûs Ebû Sâlih, (Ammân: Dâru'l-Beşîr, 1994), 1: 28.

⁵ İlyas Karşlı, Arapça-Türkçe Yeni Sözlük, (İstanbul: Ensar Yayıncılık, 2013), 1558.

⁶ er-Râgıb el-İsfehânî, Mufredâtü elfâzi'l-Kur'ân, thk. Safvân Adnân Dâvûdî, (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 2009), 554; el-Fîrûzâbâdî, el-Kâmûsu'l-muhît, 467; ez-Zebîdî, Tâcu'l-arûs, 55.

⁷ Râgıb el-İsfehânî, Mufredâtü elfâzi'l-Kur'ân, 553-554.

...إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ قُلْ لَا تَعْتَذِرُوا... (إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ قُلْ لَا تَعْتَذِرُوا...) “Döndüğünüzde onlar size özür beyan edeceklerdir. De ki: Özür beyan etmeyin.”

İ'tizâr, kişinin yaptığı yanlış veya hatalardan dolayı sözlü olarak duymuş olduğu pişmanlığı dile getirmesidir. Bir başka deyişle; insanın yapmış olduğu günahların affedilmesi için araya girmesidir. Bunun da üç yolu vardır. Ya “ben yapmadım” der, yahut kendisini o suçlu durumdan kurtaracak bir sebepten dolayı “yaptım” der veya “ben yaptım ama bir daha yapmam” der. Bu sonuncu ifade tevbe olur. Her tevbe özür kabul edilir ancak her özür tevbe değildir.⁸ Bunu yapan kişi muhabından kendisini affetmesini ve kendisine bir fırsat daha vermesini istemektedir. Özür dileyen kişi yaptığı yanlışlarda ve hatalarda ısrarcı davranmazsa daha önce yaptıkları, görmemezlikten gelinir. Nitekim İbn Kuteybe, ‘Uyûnu’l-Ahbâr adlı eserinde i'tizâr kelimesine karşılık olarak (الإِغْتِرَافُ) “Özür dilemek günahları yok eder” şeklinde bir rivayete yer verir.⁹

Aynı şekilde özür dileyen kişinin özrünü kabul etmek de sünnettir. Nitekim Hz. Peygamber bir hadisinde (مَنْ اعْتَذَرَ إِلَىٰ أَحِبِّهِ بِمَعْدِرَةٍ فَلَمْ يَقْبَلْهَا، كَانَ عَلَيْهِ مِثْلُ خَطِيئَةٍ) (صَاحِبِ مَكِّيْسٍ) “Kim din kardeşinden bir mazeret ile özür diler de din kardeşi onu kabul etmezse, onun üzerine özür sahibinin günahı kadar vebal vardır”¹⁰ buyurmuştur. Yine Hz. Ali, (أَوْلَى النَّاسِ بِالْعَفْوِ، أَقْدَرُهُمْ عَلَى الْعُقُوبَةِ) “Affetmek, en çok cezalandırmaya gücü yetenlere yaraşır” demiştir.¹¹

Hata yapmak insan olmanın gerektirdiği bir durumdur. Hatasız insan düşünülemeyeceği gibi hata yapmak insan için bir ayıp da kabul edilemez. Nitekim Hz. Peygamber bir hadisinde şöyle buyurmuştur: (كُلُّ بَنِي آدَمَ خَطَّاءٌ، وَخَيْرٌ (الْخَطَّائِينَ التَّوَّابُونَ) “Bütün Âdemoğlu hata yapabilir, hata yapanların en hayırlısı ise tövbe edenlerdir.”¹² Ancak ayıp ve en büyük hata, yanlış ısrarla devam ettirmek ve bundan vazgeçmemektir. Hatada ısrarcı olmamak Kur’ân’da mü’minlerin özelliklerindedir.¹³ Dolayısıyla yapılan yanlış ve hataların ayıp olarak kalmaması

⁸ ez-Zebîdî, Tâcu’l-arûs, 12.

⁹ Ebû Muhammed ‘Abdullah b. Muslim İbn Kuteybe, ‘Uyûnu’l-ahbâr, nşr. Dâru’l-Kutübi’l-İlmiyye, (Beyrût: Dâru’l-Kutübi’l-İlmiyye, 1997) 3:113.

¹⁰ İbn Mace, Sünen, thk. Şuayb el-Arnaût, (By: Dâru’r-Risâleti’l-‘Alemiyye, 2009), (el-Me’âzîr 3718), 4:665.

¹¹ Ahmet b. ‘Abdulvehhâb b. Muhammed Şihâbuddîn en-Nüveyrî, Nihâyetü’l-ereb fi funûni’l-edeb, nşr. Dâru’l-Kutübi’l-Vesâiki’l-Kavmiyye, (Kahire: Dâru’l-Kutübi’l-Vesâiki’l-Kavmiyye, 2002), 3:258.

¹² İbn Mace, Sünen, (Tevbe 4251), 5:321.

¹³ Bk. (وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرِ اللَّهُ فَعَسَىٰ أَلَّا اللَّهُ وَلَمْ يُبْصِرُوا عَلَىٰ مَا (فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ) “Onlar, kötü bir iş yaptıkları, yahut kendilerine haksızlık yaptıkları zaman Al-

için özür dilemek insanoğlu için kaçınılmaz bir durum haline gelmiştir. Nitekim birbirinden özür dileyen bir toplumdaki bireyler arasında, sevgi bağları gelişir ve yakınlık artar.

İsti'tâf (عَطَفَ) ise a-te-fe fiilinin istif'âl babından mastarıdır. (عَطَفَ) bir şeyi eğmek, bükmek, meyletmek, eğilmek gibi anlamlara gelir. (عَطَفَ الرَّجُلُ الْعُودَ) "Adam değneği eğdi",¹⁴ (عَطَفَ الْوَسَادَةَ) "yastığı iki kat yaptı",¹⁵ (عَطَفْتُ رَأْسَ الْحَشْبَةِ) "tahnın baş tarafını büküm",¹⁶ (وَعَطَفَ رَأْسَ بَعِيرِهِ إِلَيْهِ) "devesinin başını ona çevirdi/yöneltti"¹⁷ gibi. (اسْتَعَطَفَ) kelimesi ise aynı kökten türemiş, istif'âl babından mastar olup, merhamet istemek, kendisine şefkat edilmesini istemek,¹⁸ kendisine yönelinmesini istemek, yalvarmak, kendisine sempati gösterilmesini istemek gibi anlamlara gelir. (اسْتَعَطَفْتُ فَلَانًا) "falan kimseden merhamet diledi", (اسْتَعَطَفْتُ الْبِئْتُ أُمَهَا) "Kız çocuğu annesine yalvardı" gibi.

(عَطَفَ) kelimesi Kur'ân'da sadece Hacc sûresi 9. ayette isim türevi ile şu şekilde kullanılmıştır: (تَأْنِي عَطْفِهِ لِيَضًا، عَرَى سَبِيلًا، اللَّهُ لَهُ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَنُذِيقُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَذَابًا) "...Allah'ın yolundan saptırmak için kendilerini büyük gösterirler. Dünyada onun için aşağılanma vardır, kıyamet günü de ona yakıcı azabı tattıracağız." Bu ayetteki (عَطْفِهِ) kelimesi lafzen yan, taraf anlamındadır. (تَأْنِي عَطْفِهِ) ibaresi mecaz bir ifade olup, boynunu bükmek, yüz çevirmek¹⁹ gibi anlamlara gelir ve bununla da büyüklük taslayan kişi tasvir edilmiştir.²⁰

Hadislerde ise bu kelime çeşitli anlamlarda kullanılmasının yanında şefkat ve merhamet anlamında da kullanılır. Mesela Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: (مَثَلُ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوَادُّهِمْ، وَتَرَاحُمِهِمْ، وَتَعَاطُفِهِمْ مَثَلُ الْجَسَدِ، إِذَا اشْتَكَ مِنْهُ شَيْءٌ، تَدَاعَى لَهُ) "Mü'minler; birbirlerini sevmede, birbirlerine merhamet et-

---

lah'ı anarak hemen günahlarının bağışlanması için yalvarırlar. Allah'tan başka günahları kim bağışlar. Yine Onlar bile bile, işledikleri (günah) üzerinde ısrar etmeyenlerdir." Al-i İmrân, 3/135.

¹⁴ er-Râzî, Mu'cemu mekâyisi'l-lüğa, 585.

¹⁵ Ebû Nasr İsmâ'il b. Hammâd el-Cevherî el-Farâbî, Tâcu'l-lüğa ve sıhâhu'l-Arabiyye, thk. Ahmed 'Abdulgafûr 'Attâr, (Beyrût: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1987), 4:1405; Râgıb el-İsfehânî, Mufredâtü elfâzi'l-Kur'ân, 572; el-Firûzâbâdî, el-Kâmûsu'l-muhît , 900; Muhammed b. Ahmet b. el-Ezherî el-Herevî, Tehzîbu'l-lüğa, thk. Muhammed 'Avs Mer'ab, (Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyye, 2001), 2:106; ez-Zebîdî, Tâcu'l-arûs, 24:166.

¹⁶ Halîl b. Ahmed, Kitâbu'l-'ayn, 2:11; Muhammed b. Ahmed b. el-Ezherî el-Herevî, Tehzîbu'l-lüğa, thk. Muhammed 'Avs Mer'ab, (Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyye, 2001), 2:107.

¹⁷ el-Ezherî, Tehzîbu'l-lüğa, 2:106; İbn Manzûr, Lisânu'l-'Arab, 9:250.

¹⁸ el-Firûzâbâdî, el-Kâmûsu'l-muhît, 901.

¹⁹ Halîl b. Ahmed, Kitâbu'l-'ayn, 2:11; İbn Manzûr, Lisânu'l-'Arab, 9:251.

²⁰ el-Ezherî, Tehzîbu'l-lüğa, 2:106

mede, birbirlerine şefkat göstermede tıpkı vücut gibidirler. O vücudun bir organı rahatsız olursa, diğer organlar da uykusuz kalır ve ateşlenir.”²¹ Bir diğer hadisinde ise şöyle buyurmuştur: (فَجَعَلَ فِي الْأَرْضِ رَحْمَةً مِّمَّا رَحِمَتْهُ، فَبِهَا تَعَطَّفُ الْوَالِدَةُ عَلَى وَلَدِهَا، وَالْبَهَائِمُ بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ، وَالطُّيْرُ، وَأَخْرَجَتْ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، فَإِذَا كَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَكْمَلَهَا اللَّهُ بِهَذِهِ الرَّحْمَةِ) “Allah yerleri ve gökleri yarattığı zaman yüz parça rahmet yaratmıştır. Bu parçalardan bir tanesini yeryüzüne indirmiştir. Bununla anne çocuğuna, hayvanlar ve kuşlar birbirlerine merhamet eder. Doksan dokuzunu da kıyamet gününe bırakmıştır. Kıyamet günü Allah bunu, bu rahmeti ile tamamlayacak.”²²

Terim olarak isti' tâf, bir kişinin içinde bulunduğu durumdan kurtulmak için muhatabından affını umarak, merhamet dilenmesi ve kendisine acımasını istemesidir. Bir başka deyişle, kişinin yaptığı hatadan veya kendisine atılan iftiradan dolayı düştüğü hapis, gönderildiği sürgün gibi zor durumlardan, kendisini kurtaracak halife, emir, vali ve hâkim gibi üst düzey yöneticilere yalvarması, kendisine acımasını istemesidir.

İ' tizâr ve isti' tâf kelimeleriyle alakalı yukarıda yapılan tanımlardan da anlaşılacağı üzere; iki kelime de anlam açısından birbirine yakın durmaktadır. Nitekim en-Nüveyrî (ö. 733/1333), *Nihâyetü'l-ereb* adlı eserinde bu iki kavramı aynı başlık altında incelemiştir.²³ Ancak bu iki kelimenin arasında birtakım farklar vardır. Özür dileyen bir kişi hata yapmıştır ve bu hatasından dolayı özür dilemektedir. Hatasından dolayı özür dilemekle beraber ondan merhamet de dilenir ve kendisinin bağışlanmasını ister. Dolayısıyla her özür dileyen kişi aynı zamanda merhamet ve af dilemiş olur. Yani her i' tizâr eden kişi aynı zamanda isti' tâf etmiştir. Öte yandan her isti' tâf eden kişi, i' tizâr etmiş sayılmaz. Çünkü merhamet dileyen kişi herhangi bir hata yapmamış, fakat kendisine atılan bir iftiradan dolayı bu zor duruma düşmüş olabilir. Dolayısıyla merhamet dilerken özür dilemeyecek, kendisine atılan iftiranın yalan olduğunu ispat etmeye çalışacaktır. Veya bir fakirin zengin birinden merhamet dilemesi buna örnek verilebilir. Fakir, zengine karşı bir hata yapmamış; sadece kendisine yardımda bulunmasını, içinde bulunduğu yokluktan kendisini kurtarmasını talep eder. Ondandır özür dilemez. Görüldüğü gibi bu iki kavram arasında böyle bir

²¹ Ebû 'Abdullah Ahmed b. Muhammed Ahmed b. Hanbel b. Hilâl, Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel, thk. Şu'ayb el-Arnaût, Âdil Mürşid vd. nşr. Müessesetü'r-Risâle, (By: Müessesetü'r-Risâle, 2001), 30:323.

²² İbn Mace, Sünen, (4294), 5:352.

²³ en-Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, 3:258.

ayrım mevcuttur. Her isti' tâf eden i' tizâr etmez ancak her i' tizâr eden isti' tâf etmiş olur. Dolayısıyla i' tizâr, isti' tâftan daha kapsayıcıdır.

1.1. İ'tizâr ve İsti'tâf Şiirleri

Klasik Arap şiirinde işlenen temalardan biri olan *i' tizâr* ve *isti' tâf* yani özür ve merhamet dileme şiiri, Arap Edebiyatı'nın önemli şiir konuları arasındadır. Nitekim Arap edebiyatı tarihine bakılınca i' tizâr ve isti' tâf şiiri, Cahiliye, İslâmî, Emevî ve Abbasî Dönemleri'nde görülür. Bu dönemlerden sonra gelen Endülüs'te de i' tizâr ve isti' tâf temasının işlendiği ve hatta Endülüs Dönemi'nde en parlak devrini yaşadığı bilinir.

İ' tizâr ve isti' tâf, Arap şiirinde sıkça işlenen en eski konulardandır. İ' tizâr ve isti' tâf şiiri, genellikle şairin, bir yönetici hakkında söylediği hicivden ötürü duyduğu pişmanlığı dile getirmede veya atılan iftiralarından kendisini temize çıkarmada veyahut kıskanç insanlar sebebiyle gelişen menfi durum karşısında, hükümdardan özür ve merhamet dilemek gayesiyle başvurduğu şiir türüdür. Bu iki konu (i' tizâr ve isti' tâf) bazen kasidede iç içe bazen de isti' tâf müstakil olarak işlenir. Bazen ise medih konusu ile birlikte ele alınır. İsti' tâf konusunun müstakil işlendiği yerlerde şair, özrü gerektirecek bir suç işlemediği için sadece merhamet diler. Kendisine atılan iftiraların yalan olduğunu ispatlamaya çalışır. Ancak şair, özür beyan ederken kendisinin yaptığı hatanın affedilmesi için merhamet dilemektedir. Yani i' tizâr konusunda söylenen bir kasidede, isti' tâf konusu da bulunur.

Edebiyat tarihini konu alan eserlerde, i' tizâr ve isti' tâf kasideleri genellikle, iftiraya uğrayan şairin, affını istediği kişinin bazı hasletlerinden, hizmetlerinden, savaşlarından bir başka ifadeyle kazandığı zaferleri övdükten sonra, içinde bulunduğu durumu dillendirip, kendisine atılan iftira karşısında masumiyetini ifade etmeye çalışması şeklinde karşımıza çıkar.²⁴

Yaptığı hata veyahut kendisine atılan iftiradan dolayı özür ve merhamet dileyen şairin, bu şekilde özür ve merhamet dilemesi, yönetici tarafından bazen kabul edilir ve böylece içinde bulunduğu zor durumdan kurtulurdu. Ancak bazı yöneticiler, özür ve merhamet dileyen bu şairleri affetmez, onların cezalandırılmasında ısrarcı davranırlardı. Bunun birtakım sebepleri vardır. Bu sebeplerden biri, şairin affı mümkün olmayan, had ve ta' zîr gerektiren bir suç işlemiş olmasıdır. Bir diğeri ise şairin yöneticiye karşı, i' tizâr ve isti' tâf kasidesi ile affı mümkün olmayan, büyük bir suç işlemesidir. Yöneticinin şairin özür ve

²⁴ Mustafa Çınar, "Mulûku't-Tavâif Döneminin İ'tizâr Şairleri ve Şiirleri", Nüsha, 7/25, (2007): 57.

merhamet dilemeye mecbur kaldığını ve eğer affedilirse eski haline döneceğini düşünmesi de onu affetmemesinin sebeplerindedir.

Arap şiirinde müstakil olarak ele alınan bu iki konuya Arap edebiyatının her döneminde rastlamak mümkündür. Bu iki konuda, her dönemde, yöneticiler hakkında söyledikleri hiciv veya kendilerine atılan iftiralar veyahut haksız suçlamalardan dolayı, şiir yazan bir, iki veya daha fazla şairle karşılaşmak mümkündür. Bu çalışmada Cahiliye ve İslâmî Dönemde, i' tizâr ve isti' tâf şiir söyleyen şairlerden bir kısmının şiirleri ele alınıp değerlendirilecektir.

1.2. Cahiliye Dönemi'nde İ'tizâr ve İsti'tâf Şiiri

İ' tizâr ve isti' tâf şiiri Cahiliye Dönemi'nde çok yaygın kullanılmış değildir.²⁵ Bu dönemde genellikle şair, yaptığı bir işten dolayı pişmanlığını dile getirmesi, kendisinin suçsuz olduğunu kanıtlaması, içinde bulunduğu kötü durumdan kurtulmak ve yönetici ile ilişkisinin eski haline dönmesini sağlamak için bu tarz şiire yönelirdi. Bu dönemde i' tizâr ve isti' tâf şiirine verilebilecek en güzel örnek, meşhur Cahiliye şairi en-Nâbiğatu'z-Zubyânî'nin (ö. milâdî 604)²⁶

Hîre hükümdarı III. Ebû Kâbûs en-Nu' mân b. el-Münzir'e (ö. m. 608) yazmış olduğu kasidelerdir. Bu yazdığı i' tizâr kasideleriyle meşhur olan şair, Arap şiirine yeni bir boyut katmakla nitelendirilir.²⁷

Nâbiğatu'z-Zubyânî, Hîre sarayında Lahmîler kralı Nu'mân b. Münzir'in yanında bulunmuş ve Nu' man'ın en değerli arkadaşlarından biri olmuştur.²⁸

Ancak Ğassâniler, Nâbiğa'nın memleketi olan Zübyân'ı ele geçirip, orada birçok kişi ile birlikte Nâbiğa'nın kızını da esir alınca Nâbiğa, Ğassân ülkesine gidip ülkenin yöneticisi olan Amr İbnü'l-Hâris'i (ö. ?), atalarını ve kabilesini övmeye başlamıştır. Kasidesinin girişinde kızı Ümâme'nin esir düşmesi nedeniyle duyduğu kaygı ve üzüntüyü dile getiren şair, Ğassân yöneticilerini överek bu devletin ordusunu ve gerçekleştirdiği kahramanlıkları uzunca anlatmıştır.

²⁵ 'Alî el-Cündî, *Fî târihi'l-Edebi'l-Câhilî*, (Kahire: Dâru't-Türâs, 1991), 405.

²⁶ Tam adı Ebû Ümâme (Ebû Akreb) Ziyâd b. Muâviye b. Dabâb b. Câbir en-Nâbiğa ez-Zübyânî'dir. Milâdî 515-520 yılları arasında Medine'de dünyaya geldi. Dört büyük Cahiliye şairi olan İmruülkays b. Huçr, Züheyr b. Ebû Sülmâ ve A'sâ Meymûn b. Kays gibi ünü Arap dünyasının her tarafında yayılmıştır. Geniş bilgi için bk. Şevkî Dayf, *Târîhü'l-Edebi'l-Arabî -el-'asru'l-Câhilî-*, (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, ts.), 266-299; Süleyman Tülücü, "Nâbiğa ez-Zübyânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32:263.

²⁷ el-Cündî, *Fî târihi'l-Edebi'l-Câhilî*, 405.

²⁸ el-Cündî, *Fî târihi'l-Edebi'l-Câhilî*, 405.

Şair bu kasidede orduyu çok güçlü, cesaretli, yenilgi tanımayan, sefere çıktığında düşman cesetlerini yemek için yırtıcı kuşların üzerlerinde dolaşan bir ordu şeklinde tasvir etmiş ve şöyle demiştir (Tavîl):²⁹

إِذَا مَا عَزَّوَا بِالْجَيْشِ حَلَّقَ فَوْقَهُمْ   عَصَائِبُ طَيْرٍ تَهْتَدِي بِعَصَائِبِ
إِذَا اسْتَنْزَلُوا عَنْهُمْ لِلطَّعْنِ أَرْقَلُوا   إِلَى الْمَوْتِ إِرْقَالَ الْجَمَالِ الْمَصَاعِبِ
وَلَا عَيْبَ فِيهِمْ غَيْرَ أَنَّ سِيوفَهُمْ   بِيَهْنٍ فُلُولٌ مِنْ فِرَاعِ الْكِنَائِبِ
تُورِثُنَّ مِنْ أَرْمَانِ يَوْمِ حَلِيمَةِ   إِلَى الْيَوْمِ قَدْ جُرَيْنَ كُلَّ التَّجَارِبِ

“Bir ordu ile savaşmaya başladılar mı üzerlerinde birbirini takip eden kuş sürüleri dolaşır.

Savaşmak için atlarından inmeleri istenirse ipini koparmış develer gibi ölüme koşarlar.

Onların ordularla savaşmaları nedeniyle kılıçlarının körelmesinden başka bir kusuru yoktur.

Halime gününden beri nice savaşlarda kullanılan bu kılıçları nesilden nesle aktarıyorsunuz.”

Bu kasideden sonra Ğassânîler, Zübyânî bütünü esirleri serbest bırakmıştır. Nu' mân b. Münzir, Nâbiğa'nın Ğassân'a gittiğini, onları övdüğünü ve kasidesinde Halîme gününe³⁰ işaret ettiğini duymuş ve Nâbiğa'ya çok kızmıştır. Nâbiğa'yı kıskananlar bu durumu değerlendirmiş ve Nu' mân'ın ona olan bu kızgınlığını nefrete dönüştürmüşlerdir. Nâbiğa'nın aleyhine dedikodu ve yalanlar yaymışlar ve onun Ğassânîleri methederken Nu' mân'ı hicvettiğini iddia etmişlerdir.³¹

Nâbiğa, kasidesinde kimsenin kendisiyle konuşmadığı, kabilesi tarafından yalnız bırakıldığını söylemiş, halini “yılan sokmuş kimse” betimlemesiyle anlatmıştır. Ayrıca kendisine iftira atanları da uyuz develere benzetmiştir. İhanetle

²⁹ Dîvânu en-Nâbiğatu'z-Zübyânî, şrh. Abbâs Abdussâtr, (Beyrût: Dâru'l-Kutûbi'l-İlmiyye, 1996), 30; Dayf, Târihü'l-Edebî'l-Arabî –el-'asru'l-Câhilî-, 283.

³⁰ Ğassânîler ile Lahmîler arasında eskiden beri bir düşmanlık vardı. Bunlar arasında birçok savaş gerçekleşmişti. Bunlardan bir tanesi ise Haris b. Ceble el-Gassânî'nin, Münzir b. Mau's-Semâ'î yenilgiye uğrattığı savaştır. İşte Halime, bu savaşın olduğu güne verilen isimdir. Bk. Dayf, Târihü'l-Edebî'l-Arabî –el-'asru'l-Câhilî-, 283.

³¹ Muhammed Câsir Cebâlî Es'ad, el-İsti'tâf fi-ş-şi'ri'l-Endelüsî –'asru Mulûki't-Tavâif, (Yüksek Lisans Tezi, Filistin, ts.), 11; Nu'mân b. Münzir ile Nâbiğa ez-Zübyânî'nin arasının açılmasının sebebi ile ilgili farklı rivayetler için bk. Dayf, Târihü'l-Edebî'l-Arabî –el-'Asru'l-Câhilî-, 272.

suçlanmayı kabul etmeyen Nabiğa, kendisini affettirmek için beş i'tizâr (el-İ'tizâriyyât) kasidesi yazmıştır. Şiirlerinin en güzeli olan bu beş kaside ile Nabiğa, bu alanda en büyük şair kabul edilmiştir.³²

Ayrıca Ğassânilerin kralı Amr İbnü'l-Hâris vefat edince Nâbiğa, Nu' mân b. Münzir'e tekrar dönmek istemiş ancak suçunun büyüklüğünü, dedikoducuların kendisi hakkında söylediklerini bildiği ve Nu' mân'ın kendisini ölümle tehdit ettiğini duyduğu için meşhur i' tizâr ve isti' tâf kasidelerini yazmıştır. Nâbiğa, medih kasidelerinde ne kadar başarılı ise i' tizâr ve isti' tâf kasidelerinde de bir o kadar başarılıdır.³³ Rivayet edildiğine göre bir gün el-Mazînî (ö. 249/863) arkadaşlarına, "i' tizâr konusunda en güzel şiir söyleyen kim?" diye sormuş ve verilen cevaplardan sonra i' tizâr konusunda söylenen en güzel şiirin Nâbiğa'ya ait olduğunu belirtmiştir.³⁴

Nâbiğa, içinde bulunduğu kötü durumu, kaygısını, üzüntüsünü, Nu' mân'ın ölüm tehdidini tasvir ettiği ve ondan özür dilediği kasidelerinden birinde şöyle demiştir (Tavîl):³⁵

وَعِيدُ أَبِي قَابُوسَ فِي غَيْرِ كُنْهِهِ	أَتَانِي وَدُونِي رَاكِسٌ فَالضَّوَاجِعُ
فَبِئْسَ كَأَنِّي سَاوَرْتَنِي ضَمِيلَةٌ	مِنَ الرُّقَشِ فِي أَتْيَابِهَا السُّمُّ نَاقِعٌ
يُسَهِّدُ مِن لَيْلِ التَّمَامِ سَلِيمُهَا	لِخَلِي النِّسَاءِ فِي يَدَيْهِ قَعَاقِعُ
تَنَادَرَهَا الرَّافُونَ مِن سُوءِ سَمِّهَا	تُطَلِّقُهُ طَوْرًا وَطَوْرًا تُرَاجِعُ

"Ben Rakıs vadisi ve Devâci' diyarlarında iken, Ebû Kabûs'un hakikat olmayan tehdidi bana geldi.

Geceyi, dışlerinde öldürücü zehir olan benekli ince bir yılan sokmuş biri gibi geçirdim.

Bu yılanın soktuğu kimseyi (iyileştirmesini umarak) elinin üzerine konulan ve ses çıkaran kadın süsleri uzun gece boyunca uyutmaz.

³² Tülücü, "Nâbiğa ez-Zübyânî", 32:263.

³³ Dayf, Târîhü'l-Edebi'l-'Arabî -el-'Asru'l-Câhilî-, 286.

³⁴ Ebü'l-Muzaffer Mucidduddîn Usâme b. Mürşid b. Münkiz el-Kinânî eş-Şeyzerî, Lubâbu'l-âdâb, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, (Kahire: Mektebetü's-Sünne, 1987), 1:377.

³⁵ Dîvânu en-Nâbiğatu'z-Zübyânî, 54; Muhammed b. 'Alî b. Hamdûn Ebü'l-Me'âlî Behaüddîn el-Bağdâdî, et-Tezkiretü'l-hamdûniyye, nşr. (Beyrût: Dâru Sâdır, 1996), 4:107; eş-Şeyzerî, Lubâbu'l-âdâb, 1:378; Dayf, Târîhü'l-Edebi'l-'Arabî -el-'Asru'l-Câhilî-, 288; el-Cündî, Fî târihi'l-Edebi'l-Câhilî, 408.

Okuyup üfleyenler zehrinin kötülüğünden dolayı birbirlerini korkutuyorlar. Çünkü bazen büyüleri (bu zehir karşısında) işe yarıyor bazen ise geri tepiyor."

Bu beyitlerde şair, Nu'mân'ın kendisine ölüm tehdidinde bulunduğunu ancak kendisi ile onun arasında uzak mesafelerin olduğunu, bu durumundan dolayı kendisini zehirli yılan sokmuş gibi uykusuz kaldığını dile getirmiştir. Şairin kendisini yılan tarafından ısırılmış birine benzetmesi, çektiği acının büyüklüğünü ifade eden eşsiz bir teşbihtir. Şair, yılanın soktuğu kişinin acıdan dolayı uyuyamadığını ve soktuğu kişinin elinin üzerine, iyileştirmesini umarak ailesi tarafından süsler konulduğunu söylemiştir. Hatta bu yılanın zehri karşısında büyücülerin efsunlarının bazen yeterli bazen yetersiz olduğunu da kasidede dile getirmiştir.

Zehirli yılan tasvirinden sonra şair, Nu'mân'a dönerek kendisini bazı çirkin duyumlardan dolayı kınadığını, ancak hakkında söylenenlerin yalan olduğunu, kendisine atfedilen sözleri söylemediğini bildirir ve hakkında iftira atanları uyuz develere benzetir. Daha sonra kulakların duymaktan rahatsız olduğu bu duyumlarla ilgili kendisi hakkında hiç bir şüphe bırakmayacağını söylemiştir (Tavîl):³⁶

أَتَانِي أَيِّسَتِ اللَّعْنُ أَنْتَ لُغْتَنِي   وَتِلْكَ الَّتِي تَسْتَنُكُ مِنْهَا الْمَسَامِعُ
لَعْمَرِي وَمَا عَمَّرِي عَلَيَّ بِهَيِّينِ   لَقَدْ نَطَقْتُ بِطَلَا عَلَيَّ الْأَقَارِعُ
حَلَقْتُ فَلَمْ أَتْرُكْ لِنَفْسِكَ رِيَةً   وَهَلْ يَأْتَمَنَّ دُوْ أُمَّةٍ وَهَوَ طَائِعُ

"Senin beni yerdığın –lanetten uzak olasin- haberi bana geldi. İşte bu, kulakların duymadığı şeylerdir.

Kolay olmayan ömrüme yemin olsun ki; Kar'î b. 'Avf Oğulları'nın hakkımda söyledikleri yalandır.

Yemin ettim. Sen de tek bir şüphe bırakmayacağım. İtaatkâr olduğu halde dindar birisi kıymetli mi olur?"

Daha sonra şair Nu'mân'ı geceye benzetmiş ve kendisinden kaçısın mümkün olmadığını dile getirmiştir. Kendisinden özür ve merhamet dilemek için gönderdiği bu kasideleri de sağlam bir ipe bağlanmış eğri çengellere benzetmiştir. Daha sonra da kendisinin emanetine sahip çıktığını ve ihanet etmediğini asıl ihanet edenlerin serbest bıraktığını dile getirmiştir (Tavîl):³⁷

فَإِنَّكَ كَاللَّيْلِ الَّذِي هُوَ مُدْرِكِي   وَإِنْ جَلْتُ أَنْ الْمُتَتَأَى عَنْكَ وَاسِعُ

³⁶ Dîvânu en-Nâbiğatu'z-Zübyânî, 54.

³⁷ Dîvânu en-Nâbiğatu'z-Zübyânî, 56.

حَطَّاطِيفُ جُحْنٌ فِي حَبَالٍ مَتِينَةٍ   تَمُدُّ بِهَا أَيْدِي الْيَسْكَ نَوَازِعُ
أَتُوْعِدُ عَبْدًا لَمْ يَخُنْكَ أَمَانَةً   وَتَتْرُكُ عَبْدًا ظَالِمًا وَهُوَ ضَالِعُ

“Her ne kadar senden uzak olmanın genişliğini düşünsem de, sen, illaki bana yeti-
tişecek olan gece gibisin.

Sağlam bir ip te eğri çengellere bağlanmış ve onunla affını isteyen elini sana
uzatmıştır.

Emanete ihanet etmeyen birini tehdit edip asıl ihanet eden zalim birini bırakıyor
musun?”

Bu kaside dışında Nâbiğa'nın i' tizâr ve isti' tâf konusunda yazmış oldu-
ğu kasidelerin en meşhurları *Bâiyye* ve *Dâliyye Kasideleri'*dir. Bu kasideleri ince-
lediğimizde Nu' mân'ın Nâbiğa'yı affetmediği görülür. Ancak yazmış olduğu
bu kasidelerle i' tizâr ve isti' tâf konusunda kendisinden sonra gelen şairlere
örnek olmuştur.

Kaynaklarda Cahiliye Dönemi'nde, Nâbiğa ez-Zübyânî dışında i'tizâr ve isti'tâf
konusunda az da olsa şiir söyleyen şairlerle karşılaşmak mümkündür. Mesela el-
Mütelemmis ed-Dabî', (ö. 43/580)³⁸ dayılarından özür dilerken şöyle demiştir
(Tavîl):³⁹

فَلَوْ غَيْرُ أَحْوَالِي أَرَادُوا تَقِيصْتِي   جَعَلْتُ لَهُمْ فَوْقَ الْعَرَايِينِ مِيسَمًا
وَمَا كُنْتُ إِلَّا مِثْلَ قَاطِعِ كَسْفِهِ   بِكَفِّ لَهْ أُخْرَى فَأَصْبَحَ أَجْدَمًا

“Dayılarım dışında başka kimseler eksikliğimi isteselerdi onların burunlarının
üstüne bir damga vururdum.

Zira ben kavmimi hicvetseydim bir elini diğeri ile kesen kimseye benzer ve sakat
olurdum.”

İ'tizâr ve isti'tâf konusunda Cahiliye Dönemi'nde şiir söyleyen bir diğer şair ise
el-A'sâ'dır (ö. 7/629).⁴⁰ Onun Evs b. Lâm'ı hicvettiği, peşinden de bu yaptığı fiilden

³⁸ Asıl adı Cerîr b. Abdul'uzzâ'dır. Cahiliye şairlerindedir. Geniş bilgi için bk. İbrâhîm el-Kîlânî, *Târîhu'l Edebi'l-'Arabî*, (Paris: Dâru'l-Fikr, 1952), 326; Cevâd 'Alî, *el-Mufasssal fi târihi'l-'Arab kable'l-İslâm*, nşr. Dâru's-Sâkî, (Beyrût: Dâru's-Sâkî, 2001), 18:229.

³⁹ *Dîvânu Mütelemmis ed-Dabî'*, thk. ve şrh. Hasan Kâmil es-Sîrafî, (Mısır: Ma'hadü'l-Mahtûtât el-'Arabiyye, 1970), 29; Ebû Sa'îd 'Abdulmelik b. Karîb b. 'Alî b. Esmâ' el-Esmâî', *el-Esmâiyyât*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir ve 'Abdusselâm Muhammed Hârûn, (Mısır: Dâru'l-Ma'ârif, 1993), 245.

⁴⁰ Asıl adı Ebû Basîr Meymûn b. Kays b. Cendel el-Bekrî olup Cahiliye şairlerindedir. A'sâ olarak lakap almasının sebebi gözündeki görme zayıflığıdır. Geniş bilgi için bk. Ebû 'Ubeydullah Mu-

dolayı pişman olduğu için ondan özür dileyip canının bağışlanmasını talep ettiği şiirleri, Cahiliye Dönemi'nde gelişme gösteren i'tizâr ve isti'tâf şiirlerine verilecek güzel örneklerdendir. Yaptığı hatadan dolayı pişmanlığını dile getiren el-A'sâ şöyle demiştir (Tavîl):⁴¹

وَإِنِّي عَلَى مَا كَانَتْ مِنِّي لَنَادِمٌ   وَإِنِّي إِلَى أَوْسٍ لَيَقْبَلُ عُذْرِي
وَإِنِّي إِلَى أَوْسٍ لَيَقْبَلُ عُذْرِي   وَيَصْفَحُ عَنِّي مَا حَرِيثٌ لَرَاغِبٌ
فَهَبْ لِي حَيَاتِي، فَالْحَيَاةُ لَقَائِمٌ   بِشُكْرِكَ فِيهَا خَيْرٌ مَا أَنْتَ وَاهِبٌ
سَأْمُحُو بِمَدْحِ فَيْكِ إِذْ أَنَا صَادِقٌ   كِتَابٌ هَجَاءٍ سَارٍ إِذْ أَنَا كَاذِبٌ

“Muhakkak ben yaptıklarımın dolay pişman oldum ve muhakkak ki ben, Evs b. Lâ'm'a tövbe kârım.

Özrümü kabul etmesi ve yaşadığım sürece beni hoş görmesi için Evs'e yalvarıyorum.

Bana hayatımı bahşet. Bu hayat bahşettiğin iyilik mukabilinde teşekkür etmeye hazırım.

Yalan söylediğim zamanlarda dilden dile dolaşan hicivlerini doğrulukla dile getirdiğim medihlerle sileceğim.”

Yine bu konuda şiir söyleyen bir diğer şair Alkame el-Fahl (ö. 3/625)⁴² olup, Hâris b. Ebî Şemmer el-Gassânî'ye yazdığı i'tizâr ve isti'tâf şiiri, günümüze ulaşmış güzel örneklerdendir. Bu kasidesinde şair, Haris'e olan yolculuğunun zorluğundan ve Gassan topraklarındaki gurbetinden bahseder. Daha sonra Hâris'i metheder, kendisinin insanlara birçok ikramda bulunduğunu söyler ve peşinden kardeşi Şe's'in serbest bırakılmasını ve kardeşin de bu ikramlardan faydalanması gerektiğini dile getirir. (Tavîl):⁴³

hammed b. 'İmrân el-Merzubânî, Mu'cemu's-şu'arâ, tsh. ve tlk. F. Kurneko, (Beyrût: Dâru'l-Kutübî'l-İlmiyye, 1982), 401; Süleyman Tülücü, "A'sâ", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3:544-542.

⁴¹ Nasrullah b. Muhammed Diyâuddîn İbnü'l-Esîr, el-Meselü's-sâir fi Edebî'l-kâtib ve's-şâir, thk. Ahmed el-Havfi-Bedevî Tabâne, (Kahire: Dâru Nahdati Mısır li't-Tabî ve'n-Neşr, ts.), 2:268.

⁴² Tam adı Alkame b. Ubâde b. en-Nu'mân el-Fahl et-Temîmî'dir. Cahiliye Dönemi şairlerinin ilk tabakasından olan Alkame'nin lakabı "damızlık at veya deve" anlamına gelen "Fahl" dır. Geniş bilgi için bk. Ebû Muhammed 'Abdullah b. Muslim İbn Kuteybe, eş-Şi'r ve's-şu'ara, nşr. (Kahire: Dâru'l-Hâdis, 2002), 1:212; Taceddin Uzun, "Alkame b. Abede", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 1989) 2:466-467.

⁴³ Mufaddal b. Muhammed b. Ya'lâ b. Sâlim ed-Dabbî, el-Mufaddaliyyât, thk. ve şrh. Ahmed Muhammed Şâkir-'Abdusselâm Muhammed Harûn, (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, ts.), 396; en-

إِلَى الْحَارِثِ الْوَهَّابِ أَعْمَلْتُ نَاقِيَتِي
 إِلَيْكَ أَيْتَ اللَّعْنِ كَانَ وَجِيْفُهَا
 لِكَلِّكَلِهَا وَالْفُضْرَيْنِ وَجِيْبُ
 بِمُسْتَبْهَاتِ هَوْلُهُنَّ مَهِيْبُ
 وَفِي كُلِّ حَيٍّ قَدْ حَبَطَتْ بِنِعْمَةٍ
 فَحَقُّ لِسَاسٍ مِنْ نَدَاكَ ذُنُوبُ
 فَلَا تَحْرِمْنِي نَائِلًا عَنْ جَنَابَةٍ
 فَإِنِّي امْرُؤٌ وَسَطَ الْقَبَابِ غَرِيْبُ

“Devem, göğsünün iki kemiği arasındaki yüreği çarparak çok bağışlayan Harris’e yöneldi.

Lanetten uzak olasın, devenin korkutucu yollarda hızla yürümesi sanadır.

Her kabileye nimetler bahşettin, Şe’s de günahlarına karşılık bir pay hak etti.

Beni uzaklara koyup bu lütfundan (Şe’s’i salıverme) mahrûm etme, ben çadırların (kubbelerin) ortasında yaşayan gariban biriyim.”

1.3. İslâmî Dönem’de İ’tizâr ve İsti’tâf

Hz. Peygamber İslâm’ı tebliğ etmeye başladığı günden itibaren müşrikler ona düşman kesilmiş ve bu düşmanlıklarını birçok şekilde izhâr etmişlerdir. Bunlardan biri de şairlere, Hz. Peygamber hakkında hiciv şiiri söyletmeleri veya müşrik şairlerin bizzat kendi düşmanlıklarından dolayı Hz. Peygamber hakkında hiciv şiiri söylemeleridir. Buna karşılık Müslüman şairler de Hz. Peygamber’e söylenen bu hiciv şiirlerini reddediyor ve Hz. Peygamber’i savunuyorlardı. Mekke fethedildikten sonra insanlar bölük bölük İslâm’a girmeye başlayınca Hz. Peygamber’i hicveden şairlerin bir kısmı kaçmak zorunda kaldı. Bir kısmı da Hz. Peygamber’den özür ve merhamet dilemeye başladı. Bunlar arasında şair Abdullah b. Ziba’ râ (ö. 15/636)⁴⁴

Cahiliye Dönemi Kureyş şairlerindendi. Müslüman olmadan önce Müslümanların en azılı düşmanı idi. Onları şiirleri ile hicvederdi. Daha sonra Hz. Peygamber Mekke’yi fethedince Negrân’a kaçtı. Hz. Peygamber’in affettiğini ve merhametli biri olduğunu dile getiren bir şiiri Hassân b. Sâbit’ten (ö. 60/630) işiten Abdullah, Hz. Peygamber’in yanına Mekke’ye gitti. O esnada ashâbı ile konuşan Hz. Peygamber, Abdullah’ı görünce, “İşte İbnü’z-Ziba’râ! Yüzünde

Nüveyrî, Nihâyetü’l-ereb, 1:57; Ahmed Sakar, Şerhü divâni ‘Alkametü’l-Fahl, (Kahire: Matba’atü’l-Mahmûdiyye, 1930) 12.

⁴⁴ Tam adı Ebû Sa’d ‘Abdullah b. ez-Ziba’râ b. Kays b. Adî el-Kureşî es-Sehmî’dir. Kureyş’in ünlü şairi olup, Mekke’nin fethinden sonra Müslüman olan sahabîlerdendir. Geniş bilgi için bk. Ebü’l-Hasan ‘İzzeddîn ‘Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî İbnü’l-Esîr, Üsdu’l-ğabe fi ma’rifeti’s-sahâbe, thk. ‘Alî Muhammed Mu’avved-Ahmed ‘Abdulmevcûd, (Beyrût: Dâru’l-Kutübi’l-İlmiyye, 1994), 3:239.

İslâm'ın nuru parlıyor" dedi. Bunu duyan Abdullah, kelime-i şehâdet getirip İslâm'a girdi. Kendisine hidayeti bahşeden Allah'a şükretti. Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara karşı yapmış olduğu davranışlar sebebiyle pişmanlığını ifade ederek affedilme arzusunu dile getirdi. Hz. Peygamber de ona İslâmiyet'i bahşeden Allah'a hamdettikten sonra, "Müslüman olmak, daha önce yapılan günahları ortadan kaldırır" diyerek onu affettiğini söyledi.⁴⁵ O tarihten sonra iyi bir müslüman olan şair, Hz. Peygamber'i methetmeye başladı.⁴⁶ Abdullah müslüman olduğu gün Hz. Peygamber'den şu kasidesi ile özür ve merhamet dilemiştir (Kâmil):⁴⁷

أَسَدَيْتُ إِذْ أَنَا فِي الصَّلَالِ أَهِيْمُ	إِنِّي لَمُعْتَذِرٌ إِلَيْكَ مِمَّنْ الَّذِي
سَهْمٌ وَتَأْمُرُنِي بِهَذَا مَخْرُومٌ	أَيَّامَ تَأْمُرُنِي بِأَعْوَى حُطَّةٍ
قَلْبِي وَمُخْطِئِي هَذِهِ مَخْرُومٌ	فَأَلْسُوْمٌ أَمَّنْ بِالتَّبِيِّ مُخْتَمِدٍ
زَلَّلِي، فَإِنَّكَ رَاحِمٌ مَرْحُومٌ	فَأَغْفِرْ فِدَى لَكَ وَالِدِي كِلاهُمَا
نُورٌ أَغْرَرَ وَخِائِمٌ مَخْتُومٌ	وَعَلَيْكَ مِنْ عِلْمِ الْمَلِيكِ عِلَامَةٌ
شَرَفًا وَيُزْهَانُ إِلَيْهِ عَظِيمٌ	أَعْطَاكَ بَعْدَ مَحَبَّةٍ يُزْهَانُهُ
حَقٌّ وَأَنْتَ فِي الْعِبَادِ جَبِيْمٌ	وَلَقَدْ شَهِدْتُ بِأَنَّ دِيْنَكَ صَادِقٌ

"Ben, başıboş delalet günlerinde bocalarken yaptıklarımın dolayı senden özür diliyorum.

Bazı günler Sehm kabilesi bana en kötü yolu emretti bazı günler ise Mahzûm kabilesi.

Ancak bugün Peygamber Muhammed'e kalbim iman etti, bunda hata yapan mahrum olur.

Anam babam her ikisi de sana feda olsun! Benim hatamı başışla, çünkü sen hem merhamet eden hem de edilensin.

⁴⁵ Mustafa Fayda, "Abdullah b. Ziba'ra", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 1988) 1:144.

⁴⁶ en-Nüveyrî, Nihâyetü'l-ereb, 17:321.

⁴⁷ Ebû Muhammed Cemâlüddîn 'Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Me'âfirî, es-Sîretü'n-nebeviyye li İbn Hişâm, thk. Mustafâ es-Sekâ, İbrâhîm el-Ebyârî v.dğr. (Mısır: Şirketü Mektebetü ve Matba'atü Mustafa el-Babî ve Evlâduhu, 1955), 2:419; Ebü'l-Kâsım 'Abdurrahmân b. 'Abdullah b. Ahmed es-Suheyli, er-Ravdatu'l-ünfi fi şerhi's-sîretü'n-nebeviyyeti li İbn Hişâm, thk. Ömer 'Abdusselâm es-Selâmî, (Beyrût: Dâru İhyâu't-Türâsi'l-'Arabî, 2000), 7:247.

Sende mülkün sahibi Allah'ın ilminin bir işareti var, bu, parlak nur ve vurulmuş bir mühürdür.

Allah muhabbetten sonra bir şeref olarak sana burhanını (Kur'ân) bahsetmiştir. Şüphesiz Allah'ın burhanı yücedir.

Senin dininin kuşkusuz hak oluşuna, doğruluğuna ve senin kullar arasındaki büyüklüğüne şahadet ederim. "

İslâmî Dönemde Hz. Peygamber'den özür ve merhamet dileyen bir diğer şair ise Ka' b b. Zühayr'dir (ö. 24/645).⁴⁸ Medine döneminin ilk zamanlarında çevresinden birçok kişi İslam'ı kabul ettiği halde Kâ'b ve bazı şairler İslâm'ı ve Hz. Peygamber'i hicvetmeyi sürdürmüşlerdir. Kâ'b, Müslüman olan kardeşi Büceyr'i İslam'dan döndürmek için Hz. Peygamber'i de hicvettiği bir şiir söylemiştir. Hz. Peygamber de Kâ'b'ın öldürülmesini istemiştir. Kabilesi Müzeyne'nin korumasına sığınan Ka' b, kabilesi tarafından reddedilmiştir. Kardeşi Büceyr, Ka' b'a Müslüman olması halinde affedileceğini haber vermesi üzerine Müslüman olmak için Medine'ye giden Ka' b, Hz. Peygamber'in huzurunda Ensâr ve Muhacir'lerden oluşan bir grubun önünde İslâm'a girmiş ve orada meşhur kasidesini okumuştur. "*Şüphesiz ki Peygamber kendisiyle aydınlanmış, Allah'ın çekilmiş yalın kılıçlarından bir kılıçtır*" anlamındaki beytini okuduğunda, Allah'ın Resulü duyulanmış ve giydiği bürdeyi Kâ'b'a hediye etmiştir. Ka' b'ın bu kasidesi o tarihten sonra *Kasîdetü'l-bürde* ismiyle ün kazanmıştır.⁴⁹

Ka' b, Hz. Peygamber'i methetmek için tertip ettiği "*Bânet su' âd*" (بَئِثُ شُعَادٍ) şeklinde başlayan meşhur kasidesini Hz. Peygamber'e okumuştur. Bu kaside, Cahiliye devri kasideleri gibi *nesîb*⁵⁰ beytiyle başlamaktadır. Ka' b bu şiire adet olduğu üzere sevgilisi Su' âd'ın ayrılığında duyduğu teessürü, kalbinin elemiini ifade ile başlamıştır. Onun güzelliğini, onun peşinden nasıl koştuğunu anlattıktan sonra asıl maksada gelip şöyle demiştir (Basît):⁵¹

⁴⁸ Tam adı Ebü'l-Mudarrab (Ebû Ukbe) Kâ'b b. Zühayr b. Rebîa'dır. Kasîdetü'l-bürde'siyle bilinen muhadram şairlerinden olup sonradan Müslüman olan sahabilerdendir. Geniş bilgi için bk. Dayf, *Târîhü'l-Edebi'l-Arabî -el-'asru'l-İslâmî-*, 3; Ahmet Savran, "Kâ'b b. Zühayr", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24:7-8.

⁴⁹ Savran, "Ka' b b. Zühayr", 24:7; Ka' b b. Zühayr'in Medine'ye tekrar dönmesi ve İslam'a girmesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye* li İbn Hişâm, 2:501-503.

⁵⁰ Nesîb, kasidede şairin, eski sevgilisinin hatırasını anmağa çağırıldığı romantik bir başlangıçtır.

⁵¹ *Divânu Ka' b b. Zühayr*, thk., 'Alf Fâ'ûr, Dâru'l-Kutübi'l-İlmiyye, Beyrut 1997, s. 65; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye* li İbn Hişâm, 2:510-511; Ebü'l-Fidâ İsmâ'il b. 'Ömer İbn Kesîr, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk. Mustafâ 'Abdulvâhid, (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1976), 3:704.

وَالْعَفْوَ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ مَا مُسْوَلٌ	أُنْبِئْتُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ أَوْعَدَنِي
فُرْآنَ فِيهِ مَوَاعِيظٌ وَتَفْصِيلٌ	مَهْلًا رَسُولَ الَّذِي أَعْطَاكَ نَافِلَةَ الْ
أُذُنَيْكَ وَلَوْ كَثُرَتْ عَنِّي الْأَقَاوِيلُ	لَا تَأْخُذَنِي بِأَقْوَالِ الْوَشَاةِ وَلَمْ
أَرَى وَأَسْمَعُ مَا لَوْ يَسْمَعُ الْفَيْلُ	لَقَدْ أَقَوْمٌ مَقَامًا لَوْ يَقْتَوْمُ بِهِ
مِنْ الرَّسُولِ بِإِذْنِ اللَّهِ تَنْسَوِيلُ	لَطَلَّ يَرْعَدُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ لَهُ
فِي كَفِّ ذِي نَقَمَاتٍ قَيْلُهُ الْقَيْلُ	حَتَّى وَضَعْتُ يَمِينِي مَا أَنْارُهُ
وَقِيلَ إِنَّكَ مَنْسُوبٌ وَمَسْوُولٌ	لَذَلِكَ أَحْزُونٌ عِنْدِي إِذْ أَكَلِمُهُ

“Peygamberin beni tehdit ettiği haberini aldım. Ancak af Resulullah’tan beklenen bir şeydir.

İçinde öğütler ve açıklamalar olan Kur’ân’ı sana armağan eden Allah için bana mühlet ver.

Dedikoducuların sözleriyle beni yargılama! Hakkımda birçok dedikodu söylenmişse de ben suçlu değilim.

Öyle bir makamdayım ki; gördüğüm ve duyduklarımı bir fil görüp duysaydı, şüphesiz tir tir titrerdi.

Ancak onu, Allah’ın izniyle Peygamber’in affından başka bir şey kurtaramaz.

Ben Yüce Peygamber’e hiçbir itirazda bulunmadan sağ elimi, sözü söz olan adalet dağıtıcının eline koydum.

Ama O, kendisiyle konuştuğum zaman ‘Sen suçlusun, sen sorumlusun’ dediğinde benim daha heybetlidir/korku vericidir.”

Ka’b’ın *Kasidetü’l-Bürde*’sinde Hz. Peygamber’i öven beyit sayısı onu geçmez. Ancak söz konusu kasidenin Arap Edebiyatı’nda bu derece önemli olmasının sebebi, bu konuda çığır açan ve zengin bir İslâmî Arap şiiri koleksiyonunun oluşmasına zemin hazırlayan ilk eser olmasıdır.⁵²

Son olarak İslâmî Dönem’de Hz. Ömer’den özür ve merhamet dileyen şair el-Hutay’e’yi (ö. 59/678)⁵³ örnek verebiliriz. Hutay’e, çok hicvederdi. Onun

⁵² Mehmet Yalar, “Arap Şiiri” İslam Medeniyetinde Dil İlimleri –Tarih ve Problemler-, ed. İsmail Güler, (İstanbul: İsam Yayıncılık, 2015), 328.

⁵³ Asıl adı Ebû Müleyke Cervel b. Evs b. Mâlik el-Absî’dir. Hicivleriyle tanınan muhadram şairlerindendir. Çirkin, kısa boylu ve düztaban olmasından “Hutay’e” lakabını almıştır. Geniş bilgi için bk. Dayf, *Târîhü’l-Edebi’l-‘Arabî –el-‘asru’l-İslâmî-*, 95; Zülfikar Tüccar, “Hutay’e”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 28:424.

annesini, babasını, dayısını, amcasını, eşini ve hatta kendisini dahi hicvettiği rivayet edilir.⁵⁴ Hutay'e, Hz. Ömer Dönemi'nde himayesine gireceği birini bulmak için eşi ve çocuklarıyla beraber Irak'a gitmişti. Yolda, Hz. Peygamber döneminden beri Temîm kabilesinin vergilerini tahsil etmekle vazifeli olan ve topladığı vergileri Hz. Ömer'e götürmek için Medine'ye giden Zibrikân b. Bedr ile karşılaşmıştır. Kendisi de şair olan Zibrikân, Hutay'e'nin himayesine gireceği birisini aradığını öğrenince onu koruması altına almıştır.⁵⁵ Bu durum, Zibrikân ile rekabet halinde olan Enfünnâka kabilesi tarafından hoş karşılanmamıştır. Bu kabile Zibrikân ile Hutay'e'nin arasını bozmaya çalışmış ve başarılı olmuştur. Enfünnâka ailesi Hutay'e'ye birçok ikramda bulunmuştur. Hutay'e' de buna karşılık onları övmüş ve Zibrikân b. Bedr'i *Sîniyye Kasidesi'*yle hicvetmiştir (Basît):⁵⁶

دَعِ الْمَكَارِمَ لَا تَزَحَلْ لِئُعْيِيَهَا   وَأَقْعُدْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الطَّاعِمُ الْكَاسِي

"Cömertlik etmeyi bırak, onun peşinden gitme, otur yerinde, sen zaten yiyip giyiyorsun."

Bu durum karşısında Zibrikân Hutay'e'yi Hz. Ömer'e şikâyet etmiştir. Hz. Ömer Hutay'e'nin şiirini Hassân b. Sâbit'e inceletmiştir. Hassân da şiirin hiciv olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Hutay'e Medine'de hapsedilmiştir.⁵⁷

Hapsedildikten sonra Hz. Ömer'den şiirle özür ve merhamet dileyen Hutay'e şöyle demiştir (Basît):⁵⁸

مَاذَا تَقُولُ لِأَفْرَاحٍ بِذِي مَرْحٍ   زُنُوبٍ^{٥٩} الْخَوَاصِلِ لَا مَاءَ وَلَا شَجَرُ

⁵⁴ Ebü'l-Fidâ İsmâ'il b. Ömer b. Kesîr el-Kuraşî, el-Bidâye ve'n-nihâye, thk. 'Alî Şîrî, (Beyrût: Dâru İhyâu't-Türâsi'l-'Arabî), 1988, 7:105; en-Nüveyrî, Nihâyetü'l-ereb, 3:298.

⁵⁵ Tüccar, "Hutay'e", 28:424.

⁵⁶ Dîvânu Hutay'e, thk. Hafîd Muhammed Kamihâ, (Beyrut: Dâru'l-Kutübi'l-'Arabiyye, 1993), 119; er-Rekkâm, el-'Afvu ve'l-i-tizâr, 1:72; Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn 'Abdurrahmân b. 'Alî b. Muhammed el-Bağdâdî İbnü'l-Cevzî, el-Muntazam fî târihi'l-umem ve'l-mulûk, thk. Muhammed 'Abdulkâdir 'Atâ-Mustafâ 'Abdulkâdir 'Atâ, (Beyrût: Dâru'l-Kutübi'l-'İlmiyye, 1992), 5:30; Ebü'l-Fidâ el-Kuraşî, el-Bidâye ve'n-nihâye, 8:105; Dayf, Târihü'l-Edebi'l-'Arabî –el-'asru'l-İslâmî-, 97.

⁵⁷ Ebü'l-Fidâ el-Kuraşî, el-Bidâye ve'n-nihâye, 8:105.

⁵⁸ Dîvânu Hutay'e, 107; es-Suheylî, er-Ravdatu'l-ünfi fî şerhi's-sîreti'n-nebeviyyeti li İbn Hişâm , 3:310; İbnü'l-Cevzî, el-Muntazam fî târihi'l-umem ve'l-mulûk , 7:309; Ebü'l-Fidâ el-Kuraşî, el-Bidâye ve'n-nihâye , 8:106; İbnü'l-İmâd Ebü'l-Felâh 'Abdulhayy b. Ahmed b. Muhammed el-'Akrî el-Hanbelî, Şezerâtu'z-Zeheb fî ehbâri men zeheb, thk. Mahmûd el-Arnâût, (Dmeşk: Dâru İbn Kesîr, 1986), 2:37; Dayf, Tarihi'l-Edebi'l-'Arabî –el-'asru'l-İslâmî-, 97.

عَادَزَتْ كَاسِبَهُمْ فِي قَعْرِ مُظْلِمَةٍ   فَأَزَحَمَ هَذَاكَ مَلِيكَ النَّاسِ يَا عُمَرُ
 أَنْتَ الْإِمَامُ الَّذِي مِنْ بَعْدِ صَاحِبِهِ   أَلْقَى إِلَيْكَ مَقَالِيدَ التُّهَى الْبَشَرُ
 فَأَمُنُّنُ عَلَى صَبِيَّةٍ بِالزَّمَلِ مَسْكُونُهُمْ   بَيْنَ الْأَبَاطِحِ يَعْشَاهُمْ بِهَا الْقَرُورُ
 نَفْسِي فِدَاؤُكَ كَمْ بِنْيِي وَبِنْيَهُمْ   مِنْ عَرَضِ دَاوِيَّةٍ يَغْمَى بِهَا الْخُبُرُ

“Suyu ve ağaçları olmayan Zi'l-Merah'da⁶⁰ henüz yeni tüyü bitmiş yavru civ-civler hakkında ne dersin?!

Onlara kazanç elde edeni, karanlığın dibine attın. Merhamet et! Ey Ömer, insanların meliki! Allah sana hidayet versin!

Sen dostundan sonra gelen imamsın. İnsanlar idare anahtarını sana verdiler.

Kayalıklar arasındaki kumları mesken edinen Soğuşun sarıp sarmaladığı bir çocuğa iyilikte bulun.

Canım sana feda olsun! Ben ve onlar arasında (yol bulmada) deneyimli olanların bile çaresiz kaldığı ne kadar da geniş bir çöl var.”

Hutay'e Hz. Ömer'in övgüsüne de yer verdiği bu şiirinde kendi çocuklarının rızkını temin ettiğini, ancak hapiste olduğundan onların rızkını sağlayamadığını, çölde onları tehlikelerden ve soğuktan koruyacak kimsenin kalmadığını dile getirerek ondan şefkat dilemiştir. Bunun üzerine Hz. Ömer bir daha hiciv şiiri söylememesi kaydıyla kendisini affetmiş ve serbest bırakmıştır.⁶¹

Örneklerden de anlaşılacağı üzere İslâmî dönem i'tizâr ve isti'tâf şiirinde Cahiliye Dönemi'nde olduğu gibi kendisinden özür ve merhamet dilenilen kişi övülmekte ve yüceltilmektedir. Ayrıca bu dönem i'tizâr ve isti'tâf şiirinde dikkati çeken bir diğer husus dinî terimlerin kullanılmasıdır. Özür dilenilen kişilerin Hz. Peygamber ve halifeler gibi büyük dini liderler olması şairlerin bu kasidelerde dini terimlere çokça yer vermelerine sebep olmuştur.

2. SONUÇ

Bu çalışmada genel olarak i'tizâr ve isti'tâf şiirini ele alıp Cahiliye ve İslâmî dönemde i'tizâr ve isti'tâf şiirine örnekler verildi. Bu doğrultuda anla-

⁵⁹ Bazı kaynaklarda bu kelime (حُمُر) şeklindedir. Bk. Dîvânu Hutay'e, 107; İbnü'l-İmâd, Şezerâtu'z-Zeheb fî ehbâri men zeheb, 2:372.

⁶⁰ Fedek'te bir vadi.

⁶¹ İbnü'l-İmâd, a.g.e., III/373; Dayf, Târîhü'l-Edebi'l-Arabî –el-'asru'l-İslâmî-, s. 97.

şıldı ki i'tizâr ve isti'tâf şiiri, Arap şiirinde işlenen en eski konulardan biridir. Şair, bu şiir türünü genellikle, bir yönetici hakkında söylediği hicivden ötürü duyduğu pişmanlığı dile getirmek veya yaptığı bir hatadan dolayı kendisini affettirmek veyahut kıskanç insanlar sebebiyle gelişen menfi durum karşısında, hükümdardan özür ve merhamet dilemek gayesiyle kullanmıştır.

Cahiliye ve İslâmî Dönem'de i'tizâr ve isti'tâf şiiri yazan şairlerin bir kısmının yazdıkları bu şiirlerle affedilme arzularına kavuştuklarını bir kısmının ise yazdıkları şiirlerin affedilmeleri noktasında fayda sağlamadığı görülür. Mesela en-Nabiğatü'z-Zübyânî yazdığı beş i'tizâr şiirine rağmen affedilmemiştir. Buna karşın İslâmî dönemde gerek Hz. Peygamber'e i'tizâr ve isti'tâf şiiri yazan Abdullah b. Ziba'ri ve Ka'b b. Zühayr gerekse de Hz. Ömer'e i'tizâr ve isti'tâf şiiri yazan Hutay'e affedilmiştir.

Cahiliye ve İslâmî Dönem'de i'tizâr ve isti'tâf şiiri yazan şairlerin şiirlerinden anladığımız kadarıyla şairler, sadece özür ve merhamet dileme konusunu ele almamışlar; bunun yanında şiirlerinde medih, şikâyet/sitem, gazel, vasıf gibi çeşitli konulara da yer vermişlerdir. Mesela Ka'b b. Zühayr'ın "Kasidetü'l-Bürde" olarak bilinen i'tizâr ve isti'tâf şiirinde gerek deve tasvirine yer verilen beyit sayısı gerekse Hz. Peygamber ve sahabenin övüldüğü beyit sayısı i'tizâr ve isti'tâf yapıldığı beyit sayısından hayli fazladır. Bu da şunu gösterir ki yazılan i'tizâr ve isti'tâf şiirleri sadece özür ve merhamet dileme temasından ibaret olmayıp bunun yanında farklı temaları da bünyesinde barındırır.

3. KAYNAKÇA

- Ahmet b. Fâris, Zekeriyya Ebü'l-Hüseyn er-Râzî. *Mu'cemu mekâyisi'l-lüğa*. Thk. 'Abdusselâm Muhammed Harûn. b.y.: Dâru'l-Fikr, 1979.
- Ahmed b. Hanbel, Ebü 'Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hilâl. *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*. Thk. Şu'ayb el-Arnaût, Âdil Mürşid v.dğr. b.y.: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- el-Bağdâdî, Muhammed b. 'Alî b. Hamdûn Ebü'l-Me'âlî Behaüddîn. *et-Tezkiretü'l-hamdûniyye*. Nşr. Dâru Sâdır. Beyrût: Dâru Sâdır, 1996.
- Cevâd 'Alî. *el-Mufassal fi târihi'l-'Arab kable'l-İslâm*, Nşr. Dâru's-Sâkî. Beyrût: Dâru's-Sâkî, 2001.
- el-Cevherî, Ebü Nasr İsmâ'il b. Hammâd el-Farâbî. *Tâcu'l-lüğa ve sıhâhu'l-Arabiyye*. Thk. Ahmed 'Abdulgafûr 'Attâr. Beyrût: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1987.
- el-Cündî, 'Alî. *Fî târihi'l-Edebi'l-Câhilî*, Kahire: Dâru't-Türâs, 1991.
- Çınar, Mustafa. "Mulûku't-Tavâif Döneminin İ'tizâr Şairleri ve Şiirleri". *Nüşa* 7/25 (2007/II): 54-72.

- ed-Dabbî, Mufaddal b. Muhammed b. Ya'lâ b. Sâlim. *el-Mufaddaliyyât*. Thk. ve Şrh. Ahmed Muhammed Şâkir- 'Abdusselâm Muhammed Harûn, Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, ts.
- Dayf, Şevkî. *Târihü'l-Edebi'l-'Arabî –el-'asru'l-Câhilî-*. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, ts.
- Divânu Ka'b b. Züheyr*. Thk. 'Alî Fâ'ûr. Beyrut: Dâru'l-Kutübi'l-'İlmiyye, 1997.
- Divânu en-Nâbiğatu'z-Zübyânî*. Şrh. Abbâs Abdussâtır. Beyrût: Dâru'l-Kutübi'l-'İlmiyye, 1996.
- Divânu Hutay'e*, thk., Hafid Muhammed Kamihâ, Dâru'l-Kutübi'l-'Arabiyye, Beyrut 1993.
- Divânu Mütelemmis ed-Dabî'*. Thk. ve Şrh. Hasan Kâmil es-Sîrafî. Mısır: Ma'hadü'l-Mahtûtât el-'Arabiyye, 1970.
- Ebü'l-Fidâ el-Kuraşî, İsmâ'il b. Ömer b. Kesîr. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. Thk. 'Alî Şîrî. Beyrût: Dâru İhyâu't-Türâsi'l-'Arabî, 1988.
- Es'ad, Muhammed Câsir Cebâlî. *el-İsti'tâf fi's-şi'ri'l-Endelüsî – 'asru Mulûki't-Tavâif*. Yüksek Lisans Tezi, Necâhu'l-Vataniyye Üniversitesi, ts.
- el-Esmâî, Ebû Sa'îd 'Abdumelik b. Karîb b. 'Alî b. Esmâ'. *el-Esmâiyyât*, Thk. Ahmed Muhammed Şâkir ve 'Abdusselâm Muhammed Hârûn. Mısır: Dâru'l-Ma'ârif, 1993.
- el-Ezherî, Muhammed b. Ahmet b. el-Herevî. *Tehzîbu'l-lüğâ*. Thk. Muhammed 'Avs Mer'ab, Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabiyye, 2001.
- Fayda, Mustafa, "Abdullah b. Ziba'râ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1:144. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- el-Ferâhîdî, Halîl b. Ahmed. *Kitâbu'l-'ayn*. Thk. Mehdî el-Mahzûmî ve İbrâhîm es-Samerrâî. Lübnan: Dâru ve Mektebetü'l-Hilâl, ts.
- el-Fîrûzâbâdî, Muhammed b. Ya'kûb. *el-Kâmûsu'l-muhît*. Thk. Muhammed İskenderânî. Beyrût: Dâru't-Türâsi'l-'Arabî, 2011.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmâ'il b. 'Ömer. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. Thk. Mustafâ 'Abdulvâhid. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1976.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed 'Abdullah b. Muslim. *eş-Şi'r ve's-şuâra*. Nşr. Dâru'l-Hâdis. Kahire: Dâru'l-Hâdis, 2002.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed 'Abdullah b. Muslim. *Uyûnu'l-ahbâr*. Nşr. Dâru'l-Kutübi'l-'İlmiyye. Beyrût: Dâru'l-Kutübi'l-'İlmiyye, 1997.
- İbn Mace. *Sünen*. Thk. Şuayb el-Arnaût. b.y.: Dâru'r-Risâleti'l-'Alemiyye, 2009.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mukerrem Cemâluddîn. *Lisânu'l-'Arab*. Nşr. Dâru Sâdır. Beyrût: Dâru Sâdır, 1993.
- İbnü'l-Esîr, Nasrullah b. Muhammed Diyâuddîn. *el-Meselü's-sâir fi Edebî'l-kâtib ve's-şâir*. Thk. Ahmed el-Havfî-Bedevî Tabâne. Kahire: Dâru Nahdati Mısır li't-Tabî' ve'n-Neşr, ts.

- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn 'Abdurrahmân b. 'Alî b. Muhammed el-Bağdâdî. *el-Muntazam fi târihi'l-umem ve'l-mulûk*. Thk. Muhammed 'Abdulkâdir 'Atâ-Mustafâ 'Abdulkâdir 'Atâ. Beyrût: Dâru'l-Kutübi'l-'İlmiyye, 1992.
- İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasan 'İzzeddîn 'Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî. *Üsdu'l-ğabe fi ma'rifeti's-sahâbe*. Thk. 'Ali Muhammed Mu'avved-Ahmed 'Abdulmevcûd. Beyrût: Dâru'l-Kutübi'l-'İlmiyye, 1994.
- İbnü'l-İmâd, Ebü'l-Felâh 'Abdulhayy b. Ahmed b. Muhammed el-'Akrî el-Hanbelî. *Şezerâtu'z-Zehab fi ehbâri men zehab*. Thk. Mahmûd el-Arnâût. Dimeşk: Dâru İbn Kesîr, 1986.
- İbrahim Mustafa, Ahmet Hasan ez-Zeyyât, Hâmid 'Abdulkâdir v.dğr. *el-Mu'cemu'l-vasît*. b.y.: Mecmau'l-Lüğati'l-Arabiyye, ts.
- el-İsfehânî, er-Râgıb. *Mufredâtü elfâzi'l-Kur'ân*. Thk. Safvân Adnân Dâvûdî. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 2009.
- Karlı, İlyas. *Arapça-Türkçe Yeni Sözlük*. İstanbul: Ensar Yayıncılık, 2013.
- el-Kîlânî, İbrâhîm. *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*. Paris: Dâru'l-Fikr. 1952.
- el-Me'âfirî, Ebü Muhammed Cemâlüddîn 'Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî. *es-Sîretü'n-nebeviyye li İbn Hişâm*. Thk. Mustafâ es-Sekâ, İbrâhîm el-Ebyârî v.dğr. Mısır: Şirketü Mektebetü ve Matba'atü Mustafa el-Babî ve Evlâduhu, 1955.
- el-Merzubânî, Ebü 'Ubeydullah Muhammed b. 'İmrân. *Mu'cemu's-şu'arâ*. Tsh. ve Tlk. F. Kurneko. Beyrût: Dâru'l-Kutübi'l-'İlmiyye, 1982.
- en-Nüveyrî, Ahmet b. 'Abdulvehhâb b. Muhammed Şihâbuddîn. *Nihâyetü'l-ereb fi funûni'l-edeb*. Nşr. Kahire: Dâru'l-Kutübi'l-Vesâiki'l-Kavmiyye, 2002.
- el-Rekkâm, Muhammed b. Ümrân el-'Abdî. *el-Afvu ve'l-i'tizâr*. Thk. 'Abdulkuddûs Ebû Sâlih. Ammân: Dâru'l-Beşîr, 1994.
- er-Râzî, Muhammed b. Ebî Bek. *Muhtarûs's-sihâh*, Thk. Mustafa Dîb el-Buğâ. Dimeşk: Dâru'l-'Ulûm, 1989.
- Sakar, Ahmed. *Şerhü dîvânî 'Alkametü'l-Fahl*. Kahire: Matba'atü'l-Mahmûdiyye, 1930.
- Savran, Ahmet. "Kâ'b b. Züheyr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24:7-8. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- es-Suheyli, Ebü'l-Kâsım 'Abdurrahmân b. 'Abdullah b. Ahmed. *er-Ravdatu'l-ünfi fi şerhi's-sîreti'n-nebeviyyeti li İbn Hişâm*. Thk. Ömer 'Abdusselâm es-Selâmî. Beyrût: Dâru İhyâu't-Türâsi'l-'Arabî, 2000.
- eş-Şeyzerî, Ebü'l-Muzaffer Mucidduddîn Usâme b. Mürşid b. Münkiz el-Kinânî. *Lubâbu'l-âdâb*. Thk. Ahmed Muhammed Şâkir. Kahire: Mektebetü's-Sünne, 1987.
- Tüccar, Zülfikar. "Hutay'e". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18:424. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Tülücü, Süleyman. "A'şâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3:544-545. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

- Tülücü, Süleyman. "Nâbiğa ez-Zübyânî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32:262-263. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Uzun, Taceddin. "Alkame b. Abede". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2:466-467. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Yalar, Mehmet, "Arap Şiiri". *İslam Medeniyetinde Dil İlimleri –Tarih ve Problemler-*, ed. İsmail Güler, İstanbul: İsam Yayıncılık, 2015.
- ez-Zebîdî, Muhammed b. Muhammed 'Abdurrezzâk el-Hüseynî Ebü'l-Feyd. *Tâcu'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*. Thk. 'Alî Hilâlî. Kuveyt: Matba'âtü Hukûmeti'l-Kuveyt, 2003.